

วสันตติลกฉันท : นาฏการและการเปลี่ยนแปลง

Vasantatilakachan: Dramatization and Changes

วิชุนี พันธุ์น้อย

Wichunee Punnoi

บทคัดย่อ

วสันตติลกฉันท เป็นหนึ่งในฉันท 108 ชนิด เนื่องจากลักษณะบังคับของฉันทลักษณ์ทำให้ฉันทชนิดนี้มีตำแหน่งการวางเสียงหนักเบาที่ลงตัว อ่านแล้วให้จังหวะเรื่อย ๆ ไพเราะรื่นหู จึงมีผู้นิยมแต่งฉันทชนิดนี้มาก จากการศึกษาการใช้วสันตติลกฉันทในการแสดงนาฏการด้านต่าง ๆ ได้ข้อสรุปว่า วสันตติลกฉันทใช้แต่งเพื่อแสดงนาฏการด้านความงาม นาฏการด้านความรัก นาฏการด้านของสูง และนาฏการด้านการบรรยายเหตุการณ์ต่าง ๆ จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของวสันตติลกฉันทได้ข้อสรุปว่า ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลง 2 ลักษณะ คือ การเปลี่ยนแปลงด้านฉันทลักษณ์ และการเปลี่ยนแปลงด้านเนื้อหา การเปลี่ยนแปลงด้านฉันทลักษณ์ของวสันตติลกฉันทที่ปรากฏในวรรณกรรมยุคแรก ๆ ไม่เคร่งครัดด้านฉันทลักษณ์ เนื่องจากไทยได้แบบการแต่งคำประพันธ์ประเภทฉันทจากอินเดีย ต้นแบบมาจากฉันทภาษามครที่ปรากฏในคัมภีร์วุดโตทัย “วสันตติลกคาถา” อันมีลักษณะบังคับตำแหน่งครุ ลหุ และจำนวนคำที่ชัดเจน แต่เมื่อไทยรับมาใช้ได้ดัดแปลงให้มีเสียงสัมผัสคล้องจอง ทำให้การแต่งวสันตติลกฉันทไม่ตรงตามลักษณะของฉันทลักษณ์เดิม ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบันมุ่งการแต่งที่เคร่งครัดให้ตรงตามฉันทลักษณ์ จึงทำให้มีผู้แต่งวสันตติลกฉันทจำนวนน้อย ส่วนการเปลี่ยนแปลงด้านเนื้อหาในยุคแรก ๆ มีเนื้อหาเกี่ยวกับการแสดงอารมณ์ความรู้สึกเป็นเรื่องเพื่อผินผินจินตนาการ แต่ภายหลังจากได้รับอิทธิพลทางตะวันตกทำให้การแต่งมีเนื้อหาเน้นการเสนอความรู้ ข้อคิด และสะท้อนภาพสังคม

คำสำคัญ วสันตติลกฉันท นาฏการ การเปลี่ยนแปลง

Abstract

Vasantatilakachan was among the 108 types. Since the forcing characteristics of this kind of verse were to adequately position the hard and soft voices that gave the wonderful reading feeling. Therefore, so many people love to write on this kind of verse. From the study, Vasantatilakachan was applied in any of dramatization performance; the summary was that Vasantatilakachan was selected to be written for the dramatization related to beauty performance, love, luxury things, and descriptions of any events. From the study on changes in Vasantatilakachan, it can be concluded that the studies of Vasantatilakachan from the past until present had two forms of changes. First, changes in verse characteristics and changes in its content ; that is changes in the form of verse in Vasantatilakachan. Vasantatilakachan as seen from the very first era of literature seemed not strict on the verse characteristic since Thais took the form of poetry from India where it was originated from Magadha language verse in which presented in the Vuttodaja scripture. "Vasantatilaka magic" was the Sakkarichan or verse with the forcing characteristics to position the hard and soft tone and the definite words. Crucially, when Thai received this to use, we adjusted qcannot be direct with Chan. It was quite difficult since the writer must have knowledge and real researching before writing the poetry. Next in Rattanakosin era till recent; there was the strict measure for writing according to the types of verse, therefore, there was less Vasantatilakachan. Vasantatilakachan in the very first period, the content focuses on the emotion and feeling, fantasy and imagination. After receiving the western influence, the contextual writing was concentrated on knowledge idea and social reflection presentation.

Keywords: Vasantatilakachan, Dramatization, Changes

ความนำ

งานประพันธ์ร้อยกรองมีฉันทลักษณ์ที่แตกต่างออกไปตามชนิดของคำประพันธ์ ได้แก่ โคลง ฉันท กาพย์ กลอน และร่าย ด้วยเหตุที่ฉันทลักษณ์เป็นตัวกำหนดอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด และทศนะที่ลึกซึ้ง กวีจึงจำเป็นต้องเลือกฉันทลักษณ์ของคำประพันธ์ ให้เหมาะสมกับอารมณ์ และจินตนาการที่กวีต้องการสื่อไปยังผู้อ่านเพื่อเพิ่มอรรถรส และความไพเราะให้สอดคล้องกับสารและเนื้อหาของเรื่อง

“ฉันท” เป็นคำประพันธ์ที่มีฉันทลักษณ์บังคับครุ ลหุ เป็นตัวควบคุมอารมณ์ จังหวะ และลีลาของคำประพันธ์ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมวรรณศิลป์อินเดีย ถือเป็นรูปแบบการประพันธ์ที่พัฒนาขึ้นมาจนมีข้อบังคับมากที่สุด กวีต้องเป็น “เมธี” หรือ ผู้รอบรู้ ดังจะเห็นได้จากประเพณีปฏิบัติที่กล่าวว่าก่อนที่กวีจะลงมือแต่งฉันทนั้น จะต้องชำระร่างกายและจิตใจให้สะอาดเสียก่อน โดยการนำดอกไม้ธูปเทียนบูชาพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้จิตใจของกวีมีสมาธิ แล้วจึงจรดปากกาเขียนค่านมัสการเอาฤกษ์ เป็นบรรทัดแรก ทั้งนี้เพราะเชื่อกันว่า การแต่งฉันทเป็นการเข้าสู่พิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ ที่จะทำให้จิตใจของตนเองบริสุทธิ์ ส่วนผู้อ่านคำฉันทก็เป็น “หมู่เมธา” ไม่ใช่สามัญชนทั่วไป เป้าหมายของการอ่านคำฉันท คือ ความรอบรู้ทางหนังสือและเพื่อสติปัญญาอันจะทำให้จิตใจบริสุทธิ์สะอาด ไม่ใช่เพียงแค่อ่านเพื่อความเพลิดเพลิน หรือความบันเทิง เหมือนการเสพวรรณกรรมในรูปแบบอื่น ๆ ทั้งนี้ บ่อเกิดความศักดิ์สิทธิ์ของฉันทลักษณ์ อาจมาจากการได้รับอิทธิพลจากภาษาบาลีสันสกฤตซึ่งใช้กันอย่างกว้างขวางในฐานะภาษา ทางศาสนา และภาษาของชนชั้นสูง มีกระบวนการสร้างและเสพ พิธีกรรม และลักษณะ บังคับที่พัฒนาจนยุ่งยากและตายตัว ภาษาในฉันทจึงเต็มไปด้วยความขริ่มขลัง เป็นภาษา ของพิธีกรรม (พิเชษ แสงทอง, 2559)

“ฉันท” หมายถึง คำประพันธ์ประเภทหนึ่งที่กรวีร้อยกรองขึ้น โดยกำหนดคณะ ครุ ลหุ และสัมผัสไว้เป็นมาตรฐาน ในประเทศอินเดียมีตำราแบบฉบับการแต่งฉันท คือ “คัมภีร์วृตโตทัย” ซึ่งเขียนด้วยภาษามคร ต่อมาได้นำมาแต่งแปลงเป็นภาษาไทยโดยเพิ่ม บังคับและสัมผัส เพื่อให้เกิดความไพเราะตามความนิยมของไทย ในคัมภีร์วृตโตทัย ภาษาบาลีแบ่งฉันทออกเป็น 2 ชนิด คือ ฉันทวรรณพฤติและฉันทมาตราพฤติ ฉันทวรรณพฤติ จะกำหนดด้วยตัวอักษร คือ วางคณะและกำหนดเสียงหนักเบา ที่เรียกว่า ครุและลหุ

เป็นสำคัญ ส่วนฉันทที่มาตราพฤติกำหนดด้วยมาตรา คือ การวางจังหวะเสียงสั้นยาว ที่เรียกว่า ทีฆะและรัสสะ ของมาตราเสียงเป็นสำคัญ นับคำลหุเป็น 1 มาตรา คำครุ เป็น 2 มาตรา ไม่กำหนดตัวอักษรเหมือนอย่างในวรรณพฤติ

ฉันทที่ปรากฏในคัมภีร์วृตโตทัยมีมากถึง 108 ชนิด แต่ไทยเรัดัดแปลงมาใช้โดยเลือกเอาเฉพาะที่เห็นว่ามีความไพเราะ มีทำนองการอ่านที่สละสลวยเหมาะแก่การบรรจุคำในภาษาไทยได้ดีเท่านั้น ฉันทที่นิยมแตกต่างกันมากในภาษาไทย ส่วนใหญ่มาจากฉันทวรรณพฤติ เพราะมีจังหวะและท่วงทำนองการอ่านไพเราะกว่าฉันทมาตราพฤติ ฉันทวรรณพฤติที่ไทยนำมาดัดแปลงและนิยมแต่งมีอยู่เพียง 6 ชนิด เท่านั้น คือ อินทรวีเชียรฉันท วสันตติลฉันท โตฎกฉันท มาลินีฉันท สัททูลวิกิภิตฉันท และสัทธราฉันท

ในบรรดาฉันททั้ง 6 ชนิดดังกล่าวข้างต้น วสันตติลฉันทเป็นฉันทที่มีกวีนิยมแต่งมากเนื่องจากมีความไพเราะ โดยเฉพาะในการใช้บรรยายหรือพรรณนาความเข้าแบบ ซึ่งถือว่าเป็นธรรมเนียมที่กวีนิยมปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่โบราณ การบรรยายหรือพรรณนาความเข้าแบบนี้ ล้วนมีแบบแผนในการเขียนทั้งสิ้น กล่าวคือ จะยึดถือเอาความไพเราะของถ้อยคำมากกว่าความสมจริง และนิยมการพรรณนาที่ยิ่งใหญ่เกินความเป็นจริง โดยส่วนใหญ่จะพบในบทชมบ้านเมือง ชมธรรมชาติ ชมความงามของสตรี และบทพรรณนาครัครวญ ทำให้ผู้ฟังรู้สึกไพเราะและซาบซึ้งกับความงามนั้น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของวสันตติลฉันทที่แปลว่า ฉันทที่มีลีลางามวิจิตรประดุจรอยแค้นที่กลีบเมฆซึ่งปรากฏในตอนต้นแห่งวสันตฤดู (วิเชียร เกษประทุม, 2554: 154) ดังตัวอย่างการพรรณนาความวิจิตรงดงามของปราสาทราชวัง ดังคำประพันธ์

๑ สามยอดตลอดตระยะระยับ	วะวะวัปลับพรรณ
ข้อฟ้าตระการกละจะหยัน	จะเยาะยั่วพิฉิมพร
๑ บราลีพิลาศศุภจรูญ	นภศุลประภัสสร
หางหงส์ผจงพิจิตรงอน	ดุจกวักนภาลัย
๑ รอบด้านตระหง่านจตุรมุข	พิศสุกอรัมไส
กายูจน์แกมมณีกนกไฟ-	ฑูรย์พรางพะแพรวพราว
	(สามัคคีเภทคำฉันท์, 2518: 4)

คำประพันธ์ชนิดนี้ปรากฏชัดเจนในสมัยอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตอนต้น แม้ว่าฉันทชนิดนี้จะมีข้อบังคับมาก แต่บทประพันธ์ที่ปรากฏกลับไม่เคร่งครัดฉันทลักษณ์มากนัก เนื้อหาที่บรรยายมักเพื่อชมความงาม หรือเป็นเรื่องเพื่อฝันที่มาจากจินตนาการ แต่จากที่ได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมตะวันตกสังเกตได้ว่าการเคร่งครัดในฉันทลักษณ์มากขึ้น ทำให้ได้รับความนิยมในการแตงน้อยลง ด้านเนื้อหามีการเปลี่ยนแปลงเป็นการมุ่งเสนอความรู้ ข้อคิด และสะท้อนสภาพสังคมเป็นสำคัญ

ความรู้เรื่องฉันท

“ฉันท” มีรากศัพท์มาจากธาตุ ฉท,ฉันท ในภาษาสันสกฤต แปลว่า ปรากฏ มีลักษณะเป็นที่น่าพอใจ น่าฟังใจ ส่วนในภาษาบาลีคำว่า ฉันท,ฉันท มีความหมาย 2 อย่าง คือ 1) ความปรารถนา ความตั้งใจ 2) คัมภีร์พระเวท หรือลักษณะคำประพันธ์

ไทยได้รับอิทธิพลฉันทลักษณ์คำประพันธ์ประเภทฉันทจากอินเดีย สมเด็จพระยาติราชานุภาพ กล่าวไว้ในบันทึกสมาคมวรรณคดี เล่ม 5 ว่า “ฉันทนั้นได้อย่างมาจากภาษามคธ แต่ในอินเดียมีบังคับที่ใช้สระหนักเบาและบังคับให้นับอักษรรวมเป็นบาท นับบาทรวมเป็นคาถา เราถ่ายแบบเป็นภาษาไทยแถมให้มีสัมผัสเข้าด้วยกัน เพราะไม่มีสัมผัสฟังไม่เป็นกลอนผิดหลักข้างไทย” (ประจักษ์ ปรากฏพิทยากร, 2525 : 69) ต่อมานายฉันท ขาววิไล ได้ปรับปรุงและบัญญัติเสริมในส่วนที่ยังมิได้บัญญัติเป็นภาษาไทย จัดพิมพ์รวมเล่ม เรียกว่า “ฉันทศาสตร์” ซึ่งถือเป็นแบบการแต่งฉันทไทยต่อมา รวมทั้ง 2 แบบ เป็นฉันท 108 ชนิด คาถาวรรณพฤติ 81 ชนิด กล่าวคือ การกำหนดคำที่มีเสียงครุ ลหุเป็นหลัก ส่วนคาถามาตราพฤติ 27 ชนิด คือ การนับคำครุ เป็น 2 มาตรา คำลหุ คำหนึ่ง เป็น 1 มาตรา จึงมีข้อแตกต่างกัน (พระพรหมกวี, 2554: 128)

คาถาในภาษามคธนั้น บังคับเฉพาะจำนวนคำ กล่าวคือ คำที่มีเสียงครุ ลหุไว้ชัดเจนว่า ฉันทใดมีจำนวนคำที่มีเสียงหนักเท่าใด มีจำนวนคำที่มีเสียงเบาเท่าใด รวมแล้วเป็นที่ค้ำอย่างชัดเจนจะขาดหรือจะเกินมิได้ แต่ไม่ได้บังคับให้มีสัมผัสทั้งในวรรค และนอกวรรคเอาไว้จะมีหรือไม่ก็ได้ เสียงครุ ลหุนั้นได้มีการกำหนดไว้ในที่มาของ คณะฉันทวรรณพฤติไว้อย่างชัดเจน

การนำฉันทลักษณ์ในภาษามคธ มาปรับปรุงเป็นฉันทลักษณ์ไทยนั้น บางชนิดนำมาเพียงครั้งเดียว แล้วแบ่งให้ครบบทฉันทตามแบบอย่างของไทย เช่น วรรณคดีกลในภาษามคธ บทหนึ่งหรือคาถาหนึ่งมี 4 บาท บาทละ 14 คำรวมเป็น 56 คำ เป็นคาถาหนึ่งภาษาไทยนำเอามาเพียง 2 บาท 28 คำ มาจัดเป็น 2 บาท แบ่งออกเป็น 4 วรรค แต่ละบาทวรรคแรก 8 คำ วรรคที่สอง 6 คำ 2 บาท 4 วรรค รวมเป็น 28 คำ เท่านั้น จัดวางแยกวรรคและบังคับสัมผัสให้เหมาะสม

ส่วนฉันทในภาษาไทยได้นำฉันทลักษณ์จากคัมภีร์วุตโตทัยเป็นหลักในเรื่องจำนวนคำ และเสียงหนักเบา แล้วกำหนดเพิ่มสัมผัสนอกวรรคและนอกบท กล่าวคือ จัดให้มีสัมผัสในบาทหรือในวรรคในบทเดียวกัน การส่งและรับสัมผัสต่างบทไว้ตามลักษณะของแต่ละฉันท ฉันทลักษณ์ไทยจึงมีลักษณะละเอียดประณีต และมีความไพเราะขึ้นซึ่งเหมาะกับลักษณะของการแต่งคำประพันธ์ไทยที่นิยมเล่นสัมผัส

การประพันธ์ฉันทนิยามกันมากในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในยุคนั้นบ้านเมืองค่อนข้างสงบสุข ทำให้มีการแต่งวรรณกรรมมากขึ้น และนิยมใช้แต่งเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนา พิธีกรรม และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังปรากฏชัดเจนในคำฉันท์ดุษฎีสังเวยกล่อมช้าง ของขุนเทพกวี และต่อมาได้มีวรรณกรรมที่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทฉันทอีกหลายเรื่อง เช่น สมุทรโฆษคำฉันท์ ของพระมหาราชครูอนิรุทธ์คำฉันท์ ของศรีปราษฎ์ เสือโคคำฉันท์ ของพระมหาราชครู และในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย มีการแต่งเรื่องปุณโณวาทคำฉันท์ ของพระมหานาควัดท่าทราย ซึ่งแต่งขึ้นในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรีมีวรรณกรรมประเภทฉันทปรากฏอยู่ 2 เรื่อง คือ อิเหนาคำฉันท์ ของหลวงสรวิชิต (हन) และกฤษณาสอนน้องคำฉันท์ ของพระยาราชสุภาวดี และพระภิกษุอินท์ วรรณกรรมในสมัยนี้ได้รับอิทธิพลการแต่งจากสมัยอยุธยา ส่วนในสมัยรัตนโกสินทร์มีวรรณกรรมประเภทฉันทหลายเรื่อง ที่โดดเด่นในสมัยรัชกาลที่ 3 ทรงมีพระบรมราชโองการให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงแปลตำราฉันทวรรณคดีและมาตราพฤติ จากต้นเค้าในคัมภีร์วุตโตทัย และนิพนธ์บางส่วนเพิ่มเติมสำหรับเป็นแนวทางในการประพันธ์ของกวี ในสมัยรัชกาลที่ 4 วรรณกรรมคำฉันท์ปรากฏ เช่น พระสุธนคำฉันท์ และอุเทนคำฉันท์ ของพระยาอิศรานุภาพ ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้แก่

เพชรมงกุฎคำฉันท์ ของหลวงธรรมาภิมณฑล พระนลคำฉันท์ ของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 มีวรรณกรรมประเภทคำฉันท์หลายเรื่อง เช่น มัทนะพาธา และมงคลสูตรคำฉันท์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และอิตรราชคำฉันท์ ของพระยาศรีสุนทรโวหาร เป็นต้น

นอกจากนั้น ยังได้มีการจัดตั้งวรรณคดีสโมสรขึ้นเพื่อทำหน้าที่พิจารณาคัดเลือกหนังสือดี ใช้ภาษาดี เพื่อส่งเสริมการแต่งหนังสือให้ถูกต้องตามหลักภาษาไทย มีหนังสือที่ได้รับการยกย่องจากวรรณคดีสโมสรทั้งหมด 10 เรื่อง 2 เรื่องในนั้นแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทฉันท์ คือ สมุทรโฆษคำฉันท์ และมัทนะพาธา ภายหลังบทบาทของวรรณคดีสโมสรได้สิ้นสุดลง กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงจัดตั้งสมาคมวรรณคดีขึ้นในปี พ.ศ. 2474 และใช้มาตรฐานเดิมในการพิจารณาหนังสือ ในช่วงต่อจากนี้มีวรรณกรรมประเภทคำฉันท์เกิดขึ้นหลายเรื่อง เช่น นาครีคำฉันท์ ของแสงทอง (หลวงอรุณ บุญยมานพ) สมเด็จพระภัทรมหาราชคำฉันท์ ของศิวากานต์ ปทุมสุตติ มหาชนกคำฉันท์ ของพระราชรัตนติลก จันทรคุปต์มหาราชคำฉันท์ ของชูชาติ ชุ่มสนิท แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 9 เห็นได้ว่า ความนิยมในการแต่งฉันท์มีน้อยกว่าการแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทอื่น ๆ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากการแต่งคำประพันธ์ประเภทฉันท์ต้องใช้ความประณีตในการแต่งเพราะมีลักษณะบังคับเสียงหนัก เสียงเบาของพยางค์ ที่เรียกว่า ครุ ลหุ กวีจึงต้องมีภูมิรู้ด้านภาษา เป็นอย่างดีจึงจะสามารถแต่งฉันท์ได้

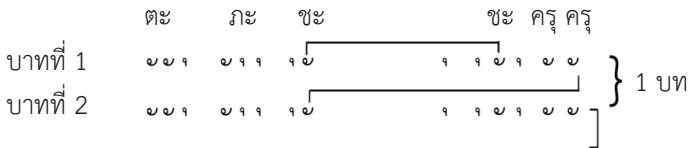
ปุมประวัติของวสันตติลกฉันท์

วสันตติลกฉันท์เป็นชื่อที่เรียกตามแบบฉันทลักษณ์ไทย แต่ในคัมภีร์ วุตโตทัย เรียกว่า “วสันตติลกคาถา” เป็นสักกริฉันท์ “สักกริ” แปลว่า “ฉันท์เป็นที่กระทำดีด้วย คณะ ลหุ ครุ และยติ” ๓ “วสันตติลก” แปลว่า “คาถาที่มีคณะวิจิตรเหมือนเมฆใน วสันตฤดู” เป็นคาถา 4 บาท บาทละ 14 คำมีสูตรว่า “วุตดาว สนตติลกาตภษาช คาโค” แปลว่า “คาถาที่มี ต คณะ ภ คณะ ช คณะ และครุลอย 2 กล่าววว่า “วสันตติลกคาถา” (พระพรหมกวี, 2554: 224)

ทั้งนี้ในการบัญญัติฉันท์ไทยนั้น นำสูตรดังกล่าวมาดัดแปลง โดยนำมาเพียง 2 บาท แล้วแบ่งเป็น 4 วรรค และยังคงจำนวนมีบาทละ 14 คำเอาไว้จึงเรียกว่า “ฉันท์ 14” นอกจากนั้น

ได้เพิ่มสัมผัสสระเข้าไปตามแบบอย่างฉันทลักษณ์ไทย คือ คำสุดท้ายของวรรคที่ 1 ส่งสัมผัสไปยังคำที่ 3 ของวรรคที่ 2 คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 และคำสุดท้ายของวรรคที่ 4 ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 ในบทถัดไป แผนผังและตัวอย่าง ดังนี้

แผนผังสันตติลักษณ์

ตัวอย่างสันตติลักษณ์

๑ อ้าเพศก็เพศนุชองนงค์	อรองค์ก็บอบบาง
ควรแต่ผดุงสิริระอาง	ศุภลักษณ์ประโลมใจ
๑ ยามเข็ญก็เข็นศิริระอวย	พลช่วยผจญภัย
ไอ้ควรจะเอื้อนพจนไซ	คุณเลิศมโหฬาร
	(ฉันทยอพระเกียรติขานครราชสีมา)

คำประพันธ์ประเภทฉันทลักษณ์มีหลายชนิดด้วยกัน ยากที่จะจำได้หมดทุกชนิด เนื่องจากมีลักษณะเฉพาะเรื่องการกำหนดจำนวนคำ และเสียงหนักเบาที่เป็นกฎเกณฑ์พิเศษที่แยกชนิดของฉันทลักษณ์ออกเป็นหลายชนิดด้วยกัน นอกจากนี้ชื่อของฉันทลักษณ์แต่ละชนิดก็มีความหมายตามลักษณะลีลาของฉันทลักษณ์ชนิดนั้น ๆ นักปราชญ์ได้ตั้งชื่อให้มีความหมายสัมพันธ์กับจังหวะลีลาเสียงหนักเสียงเบาได้อย่างลงตัว ทำให้การแต่งคำประพันธ์ประเภทฉันทลักษณ์ไม่ได้รับความนิยมมากนัก เว้นแต่คำประพันธ์ประเภทสันตติลักษณ์ซึ่งเป็นที่ยึดกันดี เนื่องจากเป็นคำประพันธ์ที่ได้รับการยกย่องว่ามีท่วงทำนองลีลาสะสวยและไพเราะที่สุดในคำประพันธ์ประเภทฉันทลักษณ์ทั้งหมด ดังคำกล่าวของประจักษ์ ปรากฏพิทยากร (2525: 74) ที่ว่า “วสันตติลักษณ์ (เมื่อดฝน) เป็นฉันทลักษณ์ที่มีท่วงทำนองลีลาสะสวย เหมาะสำหรับการพรรณนาสิ่งสวยงาม หรือที่เป็นเค้าความฟังกันเย็น ๆ หู เพิ่มเติมเข้ามาเป็น

ส่วนประกอบ ซึ่งแท้จริงเป็นข้อความนอกเรื่อง แต่เป็นกวีโวหารซึ่งผู้ประพันธ์ถ้อยคำเชิงกวี จะเว้นเสียมิได้ เพราะเป็นวิธีอวดสำนวนกัน เช่น ใช้พรรณนาชมบ้านเมือง ชมธรรมชาติ ชมความงามของผู้หญิง” ซึ่งสอดคล้องกับที่พระยาอุปกิตศิลปสาร (2545: 455) กล่าวไว้ว่า “ฉันทวสันตดิถีฉัตร ท่านนับว่าไพเราะที่สุด รองลงมา คือ ฉันทอินทรวีเชียร นับว่าสำคัญ อย่างพระเอกนางเอกของบทละครทีเดียว ดังนั้น ท่านจึงแต่งในเรื่องเกี่ยวกับการศรัทธา การพรรณนาชมเชย ฯลฯ ซึ่งชวนให้ผู้ฟังรู้สึกไพเราะซาบซึ้งในใจ”

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า วสันตดิถีฉัตรได้รับความนิยม ในการแต่งมากที่สุดกว่าฉันททั้งปวง เนื่องด้วยมีจังหวะลีลาที่มีความงดงามและความ ไพเราะจึงเป็นฉันทที่ทำให้หายและเชื่อเชิญให้กวีนำมาแต่งเพื่ออวดศาสตร์และศิลป์ ในการประพันธ์

นาฏการแห่งวสันตดิถีฉัตร

วสันตดิถีเป็นคำประพันธ์ประเภทฉันทที่มีท่วงทำนองลีลาการแต่งที่ไพเราะ เนื่องจากลักษณะบังคับของฉันทลักษณะทำให้ฉันทชนิดนี้มีตำแหน่งการวางเสียงหนักเบาที่ ลงตัว อ่านแล้วให้จังหวะเรื่อย ๆ ไพเราะรื่นหู จากการศึกษานาฏการของวสันตดิถีฉัตร พบว่า กวีได้สร้างนาฏการแห่งวสันตดิถีฉัตรเพื่อพรรณนาถึงสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ รายล้อมรอบตัว ล้วนเป็นนาฏการที่ก่อให้เกิดความงดงามทางภาษา เกิดจินตภาพที่มีชีวิต ชีวา มีสุนทรียทางอารมณ์ทั้งนาฏการด้านความงาม ความรัก สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการ บรรยายเหตุการณ์ต่าง ๆ ดังการอธิบาย ต่อไปนี้

1. นาฏการด้านความงาม

นาฏการด้านนี้เป็นการใช้คำประพันธ์ประเภทวสันตดิถีฉัตรพรรณนาแสดง การเคลื่อนไหวของสรรพสิ่งต่าง ๆ ให้เห็นภาพด้านความงามของบ้านเมือง ธรรมชาติ ตัวละคร ซึ่งเป็นการพรรณนาความเข้าแบบที่กวียึดถือตามธรรมเนียมนิยมในการแต่งมา แต่โบราณ ดังนี้

1.1 ความงามของบ้านเมือง ในวรรณกรรมเรื่องพหลาคาวีคำฉันท ของ หลวงธรรมมาภิรมย์ (ถึก จิตรกรถึก) ใช้วสันตดิถีฉัตรกล่าวถึงความงามในเมืองสวรรค์ ตอนที่ท้าวสักกเทวราชพาสัตว์ทั้งสาม คือ นางพหลาคาวี ลูกโค และพระยาเสือโคร่ง

ไปบังเกิดในสวรรค์ วสันตดิถีกฉันท์ในบทนี้กวีใช้วรรณศิลป์ในการถ่ายทอดเรื่องราวด้วยการเล่นสัมผัสพยัญชนะที่โดดเด่น มีการเล่นสัมผัสสระ ทำให้มีเสียงเสนาะไพเราะ นอกจากนี้กวียังใช้คำที่ทำให้เกิดจินตภาพ ทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพความงดงามตระการตาและความสุขสบายในเมืองสวรรค์อย่างชัดเจน ดังคำประพันธ์

๑ ปางนั้นแลสามอมรเท-	วสถิตย์พิมานสวรรค์
<u>แสนสุขสนุกนิจอนันต์</u>	ทิพสวัสดิ์เสวยรมย์
๑ <u>เพ็รี่ยมพรายสุหร่ายรัตนกาญ</u>	จนสุขพิเศษสม
<u>รังสีสว่างสกลชม</u>	ทิพแจ่มแจ่มเรือง
๑ <u>แก้วแก้ว</u> ตระการถกลกอบปร	นพรัตน์จรัสเหลือ
<u>เฉิดฉาย</u> ชลาลัยประเทือง	ก็ประเทิดประทีปศน์พราย
๑ <u>แวววาว</u> อร่ามกนกรัต	นดิเรกหลากหลาย
<u>พร้อยแพรว</u> ประไพจิตรประกาย	ก็ประกอบ ณ รัศมี
๑ <u>ช่วงไข</u> ติวิโรจน์รัตนช่อ	ขวลิตสุโรจี
<u>ล้วนทิพ</u> มาศรัตนมณี	นุประดับประดาขลุ่ผจง
๑ <u>เรื่องรุ่ง</u> จรัญรัตนมณ	จิริทิพสว่างวง
<u>เพริศพร่าง</u> กระจ่างวชิรลง	กตทิพโอธาร
๑ <u>แฝงแสง</u> ชำแรงสุรัศมี	ทิพเลื่อนวิไลลาน
<u>สอดสีฉวี</u> รัตนมาล	ยระเมียรวิมลตรู

(หลวงธรรมาภิรมย์, 2556: 45 - 46)

1.2 ความงามของธรรมชาติ วรรณกรรมเรื่องเสื่อโคกคำฉันท์ ของพระมหาราชครู ตอนที่พหลวิไชยและคาวีเดินป่า วสันตดิถีกฉันท์ในบทนี้กวีสรรคสร้างศิลปะในการบรรยายเรื่องราวด้วยการเล่นสัมผัสพยัญชนะ และใช้คำที่ก่อให้เกิดจินตภาพทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพความงามของสรรพสัตว์ที่อยู่ในป่าตามธรรมชาติ ดังคำประพันธ์

๑ <u>สองชม</u> มฤคาแลมฤคี	กรมี่ในหิมวันต์
<u>มัวหมู่</u> คณาณอนัน-	ตอเนกทั้งหลาย
๑ <u>คือสี</u> ทไกรสรวรินทร์	มฤคินทรฉิดฉาย

<u>ผาดผองลอบงบทก็ผาย</u>	พนเวศลีลา
๑ <u>ชมข้างข้านันต์คชสุรินท-</u>	รสสุเรศวรนา
<u>สืบทูอันมีในหิมวา</u>	ลยเลิศอำนาจพงค์
๑ <u>ควายโตรชอันเรื่องฤทธิก็ขวิด</u>	ศิขรินทรกลางดง
<u>แรงเรียดำเกิงจิตรก็ยง</u>	ดูพันภูกพุกา
๑ <u>เสื่อโครังคำรามฤทธิก็ปาน</u>	มฤคเอาเป็นภักษา
<u>เสื่อเหลืองแลดวาดลก็คลา</u>	พนเวศยงยวล
๑ <u>กวางทรายอันตฤณคือเกลี้ยง</u>	ละมั่งเมียงมาจวบจน
<u>คำโองอันโจรงคัพทก็สรवल</u>	สุรสิงฆเทสิยวทลอน
๑ <u>ยลเยื้องประเวศวนะไลย</u>	ก็ประไพประกาศาร
<u>เรียงเรียงเรื่อยสัตว์ก็จร</u>	ในสายัณหเวลา

(กรมศิลปากร, 2530: 333 - 334)

1.3 ความงามของตัวละคร ในวรรณกรรมเรื่องสมุทรโฆษกัณฑ์ ของพระมหाराชครู กวีใช้การเปรียบเทียบกับโวหารอุปลักษณ์และอุปมา บรรยายความงามของนางพินทุมตี ทำให้มองเห็นภาพได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ก็วิยงใช้การเล่นสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระทำให้มีเสียงไพเราะ ดังคำประพันธ์

๑ <u>เจ้านันมีโฉมคือจะประโลม</u>	<u>ทั้งแหล่งหล้าและฟ้าดิน</u>
<u>ทรงนามกรบวรพิน-</u>	<u>ทุมตีอันโฉมเฉลา</u>
๑ <u>เสาวภาคยพาลพินดา</u>	<u>คือสุธามาโกศเกลา</u>
<u>เนื้อเกลี้ยงสมบุรณ์บวรเยา-</u>	<u>วอย่าว่าจะมีสอง</u>
๑ <u>เกศาระรวยระทระทวย</u>	<u>ประเหลหางมยุรทอง</u>
<u>ไรเกศพพรายรัศมีรอง</u>	<u>คือโรมอัชฎากา</u>
๑ <u>พักตรากฤตอินบรีสุท-</u>	<u>ธิพบุและโสภา</u>
<u>ดุจจันทรโสฬสกลา</u>	<u>และนะเน่งนะนวลอนงค์</u>
๑ <u>กรรณาคืออภิภมโล-</u>	<u>มลกวมแกลิ่งผจง</u>
<u>ทรงกาณจนกมลพลยรรยง</u>	<u>มณีพรายพิรากรม</u>
๑ <u>นาสาถ้ายองคือขอค่านวม</u>	<u>กลควรคือขอกาม</u>

แก้มปรางประโลมรสย่ายาม

๑ ลำขาคือกาญจนกาลี

สองนมขจิตวิจิตรใน

๑ คิ้วค้อมคือกงกลกัทธ-

พระเนตรพรายพิมลเพรา

๑ ริมโอษฐ์พรายคือมณีไพ-

ยัมแย้มและค่าใครและบpong

คนใดต๋องก็ติดใจ

และลำเพ็ญลำพาสไล

อกอาสน์แก้วโอมเฉลา

ทอนก่งและแกล้งกลา

และพพริ้งยิ่งตายอง

ชुरยรัตนเรื่องรอง

แก่อนงคสงคม

(กรมศิลปากร, 2523: 170)

2. นาฏการด้านความรัก

การใช้คำประพันธ์ประเภทสันตติกลฉันท์พรรณนาอารมณ์ที่แสดงภาพด้านความรักในมุมมองต่าง ๆ ทั้งความรักที่สมหวัง ความรักที่พลัดพราก และความรักชาติบ้านเมือง ดังนี้

2.1 ความรักที่สมหวัง อาทิวรรณกรรมเรื่องเสื่อโคคำฉันท์ ของพระมหาราชครู ผู้แต่งใช้สันตติกลฉันท์บรรยายบทอัศจรรย์ ซึ่งเกิดจากความรัก ที่สมหวังของควีนกับนางจันทร์ กวีได้ใช้การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ ทำให้มีความไพเราะ ดังคำประพันธ์

๑ สองเส้จสุรสพจนกล่าว

สองไทยสมมนัศปรี

๑ ในแท่นสุวรรณทิพรัตน

บันเทิงกมลจิตรสา

๑ สองสุขเสวยรมย์

สองสวัสดิเปรมปรีดี

๑ เขยพ้อลอร

เบิกนุષปะกำกร

๑ กลั้วกลืนตลบอกบาน

กรเกยประกิจใจ

มฤฎากยวาที

ดิภิรมยหัททยา

วรอาศนอภา

พิลาศลานในกามี

ภิรมยร่วมฤดีศรี

ประชิดชมประสมสมร

ณุกบาเอมอร

แลขจรจรุงใจ

ก็ตระการตระกองไกร

ปิยทรแย้มเยี่ยวน

(กรมศิลปากร, 2530: 371)

2.2 ความรักที่พลัดพราก ในวรรณกรรมเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ของพระมหาราชครู กวีใช้สันตติลักษณ์พรรณนาความทุกข์ที่ต้องพลัดพรากจากคนรักของนางพินทุมดีที่มีต่อพระสมุทรโฆษ โดยเปรียบเทียบความทุกข์โศกด้วย ชื่อพันธุ์ไม้ในป่า ด้วยศิลปะการประพันธ์หลายชนิด ทั้งการเล่นเสียงสัมผัส สัมผัสสระ การเล่นคำและการใช้อุปมาโวหารในการเปรียบเทียบ แสดงให้เห็นความสามารถด้านภาษาเพื่อสร้างอารมณ์สะท้อนใจอย่างประณีตลึกซึ้งของกวี ดังคำประพันธ์

๑ สวาดพฤษ์รักปลื้ประเล่ห์สวาท	วราชสวามี
ไม่รักเหมือนรักนฤบดี-	ศวรร้างเสนห์นาน
๑ สละไหล่ตั้งโคลสละบาราสา	ยุคลาบทนราบาล
ระก่าอกก็ส่องกลันดาล	อรุระข้าระกำทรวง
๑ กระพุ่มพุ่มก็เทียบกรกระพุ่ม	อรุระร่มระด่าดวง
แต่เดือตบเหือดทุกขรลวง	ระลุงเศรำกำเดาศัลย์
๑ เมอตุ้มเช่นตุ้มหัตถประหาร	อรุระปานจะครวกรครัน
โศกสมดังโศกนิจนินรัน-	ดรว่างบรรมมี
๑ พันลอกอันออกอักษิชื่อ	ดำริห์คือตั้งอักษิ
โศกเผาเรเจ้าดุฤดี	บมิตบเทวชวย
๑ สายหยุดแลหยุดสุคนธรส	ระรื่นหมตเมื่อยามสาย
กระสันโศกพิโยคทุกขฤคลาย	แลบหยุดสักเวลา
	(กรมศิลปากร, 2523: 222)

2.3 ความรักชาติบ้านเมือง ในวรรณกรรมเรื่องพิชิตพญาคำฉันท์ ของสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ พระสังฆราช ใช้สันตติลักษณ์กล่าวถึง ความรักที่มีต่อบ้านที่เคยอาศัยขณะที่เดินทางรอนแรมในป่า ซึ่งบทประพันธ์ตอนนี้กวีบรรยายโดยใช้การเล่นเสียงของคำการเล่นสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระด้วยสระเสียงสั้นอันแสดงชั้นเชิงทางวรรณศิลป์ การใช้สระเสียงสั้นยังทำให้ผู้อ่านได้รับอรรถรสในการอ่าน ดังคำประพันธ์

๑ พิศพรรณระพนพิพิพฤษ์	จะระลึกตะลิ่งลามู
หวลคิดคึงประสถาน	แลพระราชาเรื่อนทอง

๑ ยามเนาที่แสนสุขชะบาย	บมิเคยล่ำเค็ญหมอง
ยามพรากก็ทุกชะอรานอง	ปะทะแท้มิเคยมี
๑ ไมโสกก็ปานอุภาวะเรา	มนะเสร์้าสลดศรี
ที่ง่อนประเลห์สละบุรี	จระสู่นาสนันท์
๑ จากวังสทอนอุราสทอน	ดจเดี่ยวบแผกผัน
ทุกข่มุ่ประทับอรานันต์	ก็ประดจประทุมไพร

(สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ พระสังฆราช, 2479: 11)

3. นาฏการด้านสิ่งศักดิ์สิทธิ์

การใช้สันตติลกฉันท์บรรยายและพรรณนาเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บทประณาม พจน์ หรือบรรยายเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์

ในวรรณกรรมเรื่องเสื่อโคคำฉันท์ ของพระมหาราชครู กวีใช้สันตติลกฉันท์ ในการแต่งบทประณามพจน์เพื่อนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งกวีเลือกใช้คำที่มีศักดิ์คำสูง แสดงความเทิดทูนบูชาบุคคลที่กล่าวถึง ดังคำประพันธ์

๑ ข้าขอประนมกรประณต	บงกชบทเรืองรอง
ธาดาราทูทิจำนอง	สฤชดิโลกยสพสกล
๑ อัมไมโรรั๊กษชก	สัศวทวัธราดล
เทวสุราสุรอนน	ตปรนตบุชา
๑ ข้าตั้งกฤษฏากรบังคม	บรมอิศวเรนทรา
เทเวนทร์สุเรนทราสุรา	ไลยถวายนมัสการ
๑ เปนจอมมกุฎวิสุทโไก	วัลในศิวาสถาน
ศิวาไมตมานตรณาน	นวิโรจรังษี
๑ เดโชโตโบฤทธิตระศก	ดิสมรรถทรงตรี
ศุรางควชิรอันมี	สิทธศักดิ์สังหรม

(กรมศิลปากร, 2530: 739 - 740)

อีกตัวอย่าง ในวรรณกรรมเรื่องจันทรคูปต์มหาราชาคำฉันท์ ของชูชาติ ชุ่มสนธิ ที่แต่งขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเนื่องในวโรกาสเฉลิมฉลอง 80 พรรษา ผู้แต่งใช้สันตติลกฉันท์

ยอพระเกียรติและสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล กวีใช้การเล่นเสียง สัมผัสสระและการซ้ำคำ ดังคำประพันธ์

๑ ข้าแต่พระองค์นฤบดี	ปฐพีภรตนาน
เนินไกลสมัยบุรพกาล	อภิสุขสงบเย็น
๑ ไร้เหตุและเภทภัยวิบัติ	ปิยชาติดีสุขุมเพ็ญ
ยึดธรรมประจำหทัยเป็น	พระนิสัยและไมตรี
๑ ไพร่ฟ้าประดานิกรชน	ประคุณลพิพัฒน์มี
ความสุขสนุกกลมปรี-	ดีอุดมและสมภาร
๑ ล่วงมา ณ กาลประจุบัน	ก็ประจัญกะเหตุการณ์
โยนก ๘ ยกพยุหราย	รณยุทธ์ประทุษท่า
๑ ยึดแคว้นและแดนประจิมทิศ	มุหิตจะครอบงำ
ข่มเหงมิเกรงนรกรกรม	ทฤโหดประโยชน์หมาย
๑ ชมพูทวีปภษณนี้	พหุมีกสิกาย
เหยียบย่ำกระทำกลอุบาย	ดุจไฟประลัยครอง

(ชูชาติ ชุ่มสนิท, 2549: 82 - 84)

4. นาฎการด้านการบรรยายเหตุการณ์ต่าง ๆ

การใช้คำประพันธ์ประเภทสันตติกลฉันท์บรรยายการดำเนินเรื่อง กวีสร้างให้ตัวละครกระทำการต่าง ๆ ที่ต่อเนื่องกันทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวในตอนนั้นได้เป็นอย่างดี

ในวรรณกรรมเรื่องภุชญาสอนน้องคำฉันท์ ของสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ใช้สันตติกลฉันท์บรรยายบทสนทนาระหว่างนางภุชญาและนางจिरประภา ตอนที่นางภุชญาอธิบายเรื่องการปรนนิบัติสวามีต่อนางจिरประภาว่าตนไม่ได้มีเวทมนตร์แต่อย่างใด แต่อยู่ที่การเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดี รู้หน้าที่ของภรรยา อยู่ในโอวาทของสามี กวีใช้การเล่น สัมผัสสระและพยัญชนะ ดังคำประพันธ์

๑ อ้าแม่อย่ามานกระมลปรี-	ดิกระลึกระลำพร
ไซ้ชอบประกอบกรรมจักรอน	ยศยิ่งทุกสิ่งเจริญ
๑ ไปก่อในกิจประสิทธิเวท	อคุณเหตุห่อนสรรเสริญ
สวามีภักดีธรรมะพรเอิญ	ภริมยราชฤไทยไท

๑ <u>อย่าแหม่อย่าแปรประทุฐจิตร</u>	ทุจริตจัญไรไทย
<u>ชื่อช้อมถนอมสัตยใน</u>	บทเรณูภรรดา
๑ <u>แม้รักด้วยฤทธิ์ประสิทธิมน</u>	ตริวิกลกฤติยา
พลันหน่ายบังวายสวาดิอา	ดุรร้างบรางนาน
๑ <u>เสบท์สนิทด้วยมิตรธรรมะแท้</u>	บปรวนแปรจักกร้าวฉาน
<u>สุจริตเจริญคุณะภรรยา</u>	เมตรมั่งคั่งวายวาง
๑ <u>สารแล่นครรไลคือใครจักจุก</u>	และจักยุดจักยื้อหาง
พฤษภฤเสพภักขบราง	จักข่มเขาให้ตฤบตฤณ

(สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส, 2508: 37)

วรรณกรรมเรื่องพระรถคำฉันทที่ชั่วสันตติลกฉันทบรยายถึงเหตุการณ์ตอนที่ นางกักรัตน์ขึ้นมาไม่เห็นพระรถเสนผู้เป็นสามี ก็ให้ไพร่พลออกตามหา ซึ่งพระรถเสน ได้หนีกลับเมืองกุตารนครเพื่อเอาดวงตา และเครื่องยาทั้ง 7 ห่อ ไปรักษาผู้เป็นแม่และป่า ทั้ง 11 คน ในบทประพันธ์ตอนนี้กวีใช้การเล่นสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระ ทำให้ วสันตติลกฉันทตอนนี้มีความไพเราะและชวนให้เห็นภาพตามที่กวีบรรยายอย่างยิ่ง ดังคำประพันธ์

๑ <u>ปางยอดเยวามาลย์วิมลมาศ</u>	สมรมิ่งผู้้นถุมล
สร้างหายได้สดีสมประฤติผล	นางเขยื่อนขยับกาย
๑ <u>ยอกรกรายกรกระหวัด</u>	บปะหัดถักก็เห็นหาย
<u>วาบจิตตั้งใครปลิดชีวาวาย</u>	ตระบัดตื่นจากแท่นทอง
๑ <u>เหลือบเล็งพ่งพิศพระวรพักตร์</u>	ไม่ประจักษ์ก็มลหมอง
<u>ตั้งใครเด็ดเอาดวงหทัยปอง</u>	ไปจากกายท่าลายลาย
๑ <u>ทรงพระกริ้วระมลก็โศก</u>	วิโยคด้วยภูบาลชาล
ปลุกนางสนมอมงคบริพาร	บริภาษสำเนียงเพียง
๑ <u>นางคิดแลสีชอคนก็ซับ</u>	บ้างหลับทับประเอนเอียง
<u>จับชิงพริ้งเพราะเสนาะกลพิณเพียง</u>	ที่จเียงบ่ารุงนาง
๑ <u>กลางหลับละเมอเพื่อจิตละไล</u>	บ้างก็ให้ครระหิมคราง
แว่วเสียงพระเขยวาราชอนุชนาง	ก็ต่างตื่นตะลึงลาน

๑ ค้นหาทุกแห่งห้องทิศตำบล สนามน้ำฉนวนชลสนาน	ทุกไพรชนตชัชवाल ตำหนักน้ำพระสรองค์
๑ บพบพระผู้ฟังศตดิถีนเรศ ก็กลับคืนยังมีเวศพระเวียงวง	เฉลิมเกศอนงค์ยง ตำหนักนางที่ปรางค์จันทร (กรมศิลปากร, 2548: 22 - 24)

จากการศึกษานาฏการแห่งวสันตดิถีกฉันทดังกล่าวข้างต้น พบว่า มีการใช้วสันตดิถีกฉันทแสดงนาฏการ 4 ด้าน คือ 1) นาฏการด้านความงาม ได้แก่ ความงามบ้านเมือง ความงามของธรรมชาติ ความงามของตัวละคร 2) นาฏการด้านความรัก ได้แก่ ความรักที่สมหวัง ความรักที่พลัดพราก ความรักในบ้านเมือง 3) นาฏการด้านสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ ใช้แต่งบทประณามพจน์เพื่อมนัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงใช้แต่งยอพระเกียรติและสรรเสริญพระมหากษัตริย์ 4) นาฏการด้านการบรรยายเหตุการณ์ต่าง ๆ การสร้างสรรค์วสันตดิถีกฉันทตามนาฏการที่ปรากฏนั้น กวีใช้วรรณศิลป์อย่างประณีตตามขนบแห่งการประพันธ์ คือ มีการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ สัมผัสสระ การซ้ำคำ การเล่นเสียงของคำ การใช้การเปรียบเทียบ ใช้คำเหมาะสมกับเนื้อเรื่องฐานะของบุคคล และใช้คำที่ทำให้เกิดจินตภาพ ทำให้วสันตดิถีกฉันทมีความงดงามและความไพเราะยิ่งขึ้น

การเปลี่ยนแปลงของวสันตดิถีกฉันท

การศึกษาวสันตดิถีกฉันทตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลง 2 ลักษณะ คือ การเปลี่ยนแปลงด้านฉันทลักษณ์และการเปลี่ยนแปลงด้านเนื้อหา ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงด้านฉันทลักษณ์

การแต่งคำประพันธ์ประเภทฉันทนั้นเป็นการแต่งที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นศาสตร์การแต่งชั้นสูงเนื่องจากมีข้อกำหนดหลายประการ กวีต้องมีความพิถีพิถันและมีภูมิรู้ทางภาษาเป็นอย่างดี เพื่อทำให้คำประพันธ์วสันตดิถีกฉันทมีความไพเราะสละสลวย ดังที่โชติช่วง นาดอน (2559) กล่าวไว้ว่า “ร้อยกรองประเภทฉันท ชาวสยามรับมาจากคำประพันธ์ของอินเดีย มีการพัฒนาให้ไพเราะเหมาะกับรสนิยมของชาวสยาม ฉันทมีวิวัฒนาการตั้งแต่ไม่เคร่งครัดคำครุ ลหุ มากนักในสมัยกรุงศรีอยุธยาจนมาเคร่งครัดคำครุ

ลหุ มากจนเกินไปในสมัยกลางยุครัตนโกสินทร์ ทำให้คำประพันธ์ประเภทฉันทหุคหนึ่ง
ในกรอบตายตัว เสื่อมความนิยมลงไป”

การแต่งวสันตติลกฉันทในยุคแรกไม่เคร่งครัดในฉันทลักษณ์ด้านตำแหน่งครุ
ลหุ จำนวนคำภายในวรรค และการส่งสัมผัสระหว่างบทมากนัก เพราะกวีมุ่งเน้นความงาม
ของภาษาในการสื่อความหมาย และความงามทางวรรณศิลป์ จึงเป็นเรื่องค่อนข้างยาก
ที่จะทำให้การแต่งวสันตติลกฉันทในยุคแรกตรงตามฉันทลักษณ์ที่กำหนดไว้

วสันตติลกฉันทในสมัยอยุธยา

สมัยอยุธยาเป็นสมัยที่มีความเจริญรุ่งเรืองด้านวรรณกรรมเป็นอย่างมาก ด้วยกวี
ได้ศึกษาเล่าเรียนด้านอักษรศาสตร์อย่างแพร่หลายทั้งกวีในราชสำนัก และกวีชาวบ้าน
ทำให้มีวรรณกรรมหลายประเภทเกิดขึ้นในสมัยนี้เป็นจำนวนมาก การแต่งคำประพันธ์
วสันตติลกฉันทจึงปรากฏชัดเจนในสมัยนี้ แต่ยังไม่เคร่งครัดในฉันทลักษณ์ตามที่มิในตำรา
การแต่งฉันท ทั้งนี้อาจเป็นเพราะฉันทลักษณ์ของฉันทค่อนข้างจำกัดเรื่องจำนวนคำ
และการสรรคำที่มีเสียงครุ ลหุ อย่างไรก็ตาม กวีได้แสดงความสามารถในการแต่งอย่าง
หลากหลาย ในที่นี้ขอยกตัวอย่างจากวรรณกรรมสมัยอยุธยา ดังนี้

วรรณกรรมเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท ของพระมหาราชครู ในสมัยอยุธยาตอนต้น
ปรากฏลักษณะบังคับของฉันทลักษณ์วสันตติลกฉันทด้านเสียงครุ ลหุ ตรงตามตำแหน่ง
น้อยมาก การส่งสัมผัสระหว่างวรรคในวรรคที่ 1 และวรรคที่ 2 ไม่ปรากฏตามแบบแผน
ฉันทลักษณ์ จำนวนคำวรรคที่ 4 บทที่ 1 มีเพียง 5 คำ ดังคำประพันธ์

๑ อ้าท้าวผู้มีมุขคือบุร-	ณศศิอันเรื่องรอง
โฉมพ่อและพระสนมสมพอง	กลกามแกลิ่งเกลลา
๑ พระบาทคือกมลมาล-	ยและท้าวทั้งหลายเอา
ทูลเทิดในกลามงกุฎเคา-	รพรักและภักดี
- (กรมศิลปากร, 2523: 36)

ในวรรณกรรมเรื่องอนิรุทธคำฉันท ของศรีปราชญ์ที่แต่งขึ้นในสมัยอยุธยาตอน
กลาง ปรากฏลักษณะการใช้วสันตติลกฉันทที่ไม่ตรงตามลักษณะบังคับ กล่าวคือ บางวรรค

มีจำนวนคำที่เกินจากลักษณะบังคับ ครุ ลหุ ไม่ตรงตามตำแหน่งที่บังคับ การส่งสัมผัสระหว่างวรรคที่ 1 กับวรรคที่ 2 ในบทที่ 1 มีการคลาดเคลื่อน และการส่งสัมผัสระหว่างวรรคที่ 1 กับวรรคที่ 2 ในบทที่ 2 ไม่ปรากฏการใช้บังคับ ครุ ลหุ ตามแบบแผนฉันทลักษณ์ จำนวนคำในวรรคที่ 1 ในบทที่ 2 เกิน 8 คำ ดังคำประพันธ์

๑ ปางนั้นอุษาสมรกำสรด	ระทดทรวงละลวงลาญ
ก้มเกล้าบังคมบทคือมาลย	สโรชรัตนอาอือ
๑ ว่าพระอย่าพานนฤบดีพาน	คือเพลิงสมรภพระคือ
พระกามมุขบทมอ้อ	และบควรประทะพัน
	(กรมศิลปากร, 2522: 62 - 63)

ในเรื่องพระรศคำฉัตรซึ่งแต่งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย ปรากฏลักษณะการใช้วสันตดิถีฉัตรที่ไม่ตรงตามลักษณะบังคับในด้านจำนวนคำ กล่าวคือ บางวรรคมีจำนวนคำที่เกินจากลักษณะบังคับครุ ลหุ ในวรรคที่ 1 ของ บทที่ 1 ตรงตามตำแหน่งที่บังคับเพียงวรรคเดียว การส่งสัมผัสระหว่างวรรคและระหว่างบทตรงตามฉันทลักษณ์มากขึ้น ดังคำประพันธ์

๑ ครอบครองประชานิกรราชฎี	พฤตมาตย์อีกพลเมือง
อย่าชุนรำคาญกลมเคื่อง	จงเปลื้องโตกให้สร้างเบา
๑ อันเรียนนี้เล่าเนามิช้า	จะกลับมาบูรารา
โฉมเฉกอัปสรบรรเขยว	ยุพยอดอย่าทุกข์ทน
	(กรมศิลปากร, 2548: 40 - 41)

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นทำให้เห็นว่า การแต่งคำประพันธ์ประเภทวสันตดิถีฉัตรในสมัยอยุธยานั้น ไม่เคร่งครัดในเรื่องฉันทลักษณ์ ทั้งด้านจำนวนคำในแต่ละวรรค ตำแหน่งคำครุ ลหุ และการส่งสัมผัสระหว่างวรรค หรือระหว่างบท ทั้งนี้ น่าจะมีสาเหตุมาจากวิถีต้องการยึดหยุ่นตำแหน่งครุ ลหุ เพื่อเล่นเสียงสัมผัสสระและสัมผัสอักษรภายในวรรค ทำให้คำประพันธ์มีความไพเราะยิ่งขึ้น แต่โดยภาพรวมก็สามารถสังเกตได้ว่าเป็นคำประพันธ์ประเภทวสันตดิถีฉัตร

วสันตดิถีฉัตรในสมัยธนบุรี

สมัยกรุงธนบุรีเป็นสมัยที่มีระยะเวลาสั้นมากเพราะเป็นสมัยกอบกู้บ้านเมือง จากศึกสงคราม ทำให้วสันตดิถีที่เกิดขึ้นในสมัยนี้มีน้อย และส่วนมากได้รับอิทธิพล ด้านการแต่งคำประพันธ์จากสมัยอยุธยา การแต่งวสันตดิถีฉัตรในสมัยนี้จึงมีขนบนิยม ในการแต่งที่ไม่แตกต่างจากสมัยอยุธยา

ในวรรณกรรมเรื่องกฤษณาสมันต์ของคำฉันท์ ของภิกษุอินท์ปรากฏลักษณะ การใช้วสันตดิถีฉัตรด้านการส่งสัมผัระหว่างวรรค หรือระหว่างบทตรงตามฉันทลักษณ์ มีจำนวนคำในวรรคที่เกินจากลักษณะบังคับ ครุ ลหุ ไม่ตรงตามตำแหน่งที่บังคับ ดังคำประพันธ์

๑ สิ่งนี้เป็นที่ภิรมเยศ	บุรุษเจตนาหมาย
เสน่ห์สนองบหมองจิตรรคาย	ฤช้องเคียดจักเกลียดไกล
๑ ธรรมดาบุรุษอุดมเทศ	ก็พิเศษคือธงไชย
เฉลิมศรีสร้างคคณะใน	ภพแมนมกฐทรง

(สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส, 2508: 40)

วสันตดิถีฉัตรในสมัยรัตนโกสินทร์

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น วรรณกรรมไทยจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ ก่อนได้รับอิทธิพลจากตะวันตก และหลังได้รับอิทธิพลจากตะวันตก นับตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 4 เป็นช่วงที่ไทยฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา วรรณกรรมที่เกิดขึ้นในสมัยนี้มีลักษณะใกล้เคียงกับสมัยอยุธยา

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ถึงปัจจุบัน วรรณกรรมไทยได้รับอิทธิพลจากตะวันตก ทำให้ความนิยมในการแต่งคำประพันธ์ประเภทร้อยกรองลดลง อีกประการหนึ่ง คือ การแต่งฉัตรในสมัยนี้มีการเคร่งครัดในฉันทลักษณ์มาก อาจเนื่องมาจากก็ได้ศึกษา ฉันทลักษณ์การแต่งฉัตรมาเป็นอย่างดี โดยเฉพาะตำแหน่งครุ ลหุ ทำให้การแต่งฉัตร อยู่ในกรอบที่ตายตัว ส่งผลให้ได้รับความนิยมลดลง การแต่งวสันตดิถีฉัตรจึงลดน้อย ตามไปด้วย ดังนั้น วรรณกรรมที่แต่งด้วยวสันตดิถีฉัตรที่เกิดขึ้นในสมัยนี้จึงมีลักษณะ ตรงตามฉันทลักษณ์มากที่สุด

นอกจากนั้น ในสมัยรัชกาลที่ 5 กวีท้องถิ่นภาคใต้ได้แปลงฉันท์ 14 หรือ วสันตดิถีฉัตร 14 เป็นกาพย์ 14 ซึ่งปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ เรื่องมโนหรานาบาด ฉบับมัทธมนิมาวาส สงขลา เนื่องจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้จะนิยมร้อยกรองประเภท คำกาพย์มากกว่าร้อยกรองประเภทอื่น ๆ (สุวิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และชวน เพชรแก้ว, 2547: 3) ลักษณะฉันทลักษณ์ของ กาพย์ 14 คือ เอาเฉพาะจำนวนคำในคณะมาโดยไม่คำนึงถึง ครุ ลหุ เมื่ออ่านคำในคณะจึงเหมือนกับจะเป็นฉันท์ (วรรณกรรมคดีสรร เล่มที่ 13, 2548: 258) ดังคำประพันธ์

๑ สระสงจ้านงมโนคิด	ให้ชุ่มภูจิตบรรลัย
สมอารมณ์ราชเหตุทัย	แห่งสมเด็จพระเบญจราชา
๑ จักให้ซึ่งพระราชรางวัล	อันโดยทรงพระกรุณา
จึงอ่านเวทพ่นพัลยา	เพื่อจักให้เป็นอัคคี

(วรรณกรรมคดีสรร เล่มที่ 13, 2548: 283)

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 วสันตดิถีฉัตรที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง อิลราชคำฉันท์ ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (ผัน สาลักษณ์) เมื่อเปรียบเทียบกับฉันทลักษณ์ จะเห็นได้ว่ามีลักษณะตรงตามฉันทลักษณ์มากขึ้น ทั้งจำนวนคำในแต่ละวรรค ตำแหน่ง บังคับคำครุ ลหุ การส่งสัมผัสระหว่างวรรคมีการอนุโลมใน บทที่ 1 ดังคำประพันธ์

๑ ช่อฟ้าก็เพื่อยกจะพิต	ดลฟากชัชฌิมพร
บราลีพิไลพิศบวร	นภศูลสล้างลอย
๑ เชิงบัทมพระบัญชาขบ็จ	มุขเด็จจักพราวพลอย
เพดานก็ดการพระพรอย	พิศเพียงนภาพลามา

(กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, 2525: 10)

สำหรับในยุคปัจจุบันการแต่งวสันตดิถีฉัตรที่มีลักษณะตรงตามฉันทลักษณ์ ปรากฏในคำประพันธ์ของชูชาติ ชุ่มสนิท ที่แต่งและรวมเล่มเนื่องในโอกาสเฉลิมฉลอง 80 พรรษา ในวรรณกรรมเรื่องจินทรคุปต์มหาราชาคำฉันท์ ซึ่งได้รับรางวัลกวีนิพนธ์ รางวัลดีเด่น จากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ พ.ศ. 2546 ดังคำประพันธ์

๑ ข้าแต่พระองค์นฤปดี	ปฐพีภรตนา
เนิ่นไกลสมัยบูรพกาล	อภิสพสงบเย็น
๑ ไร้เหตุและเภทภัยวิบัติ	ปิยชัตติยสุขุมเพ็ญ
ยัตถธรรมประจำทวยเป็น	พระนิตย์และไมตรี
	(ชูชาติ ชุ่มสนิท, 2549: 82)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่า วสันตดิถีลักษณะที่ในสมัยรัตนโกสินทร์มีการเคร่งครัดในด้านลักษณะอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้ ยังมีการแปลงวสันตดิถีลักษณะที่เป็นกาพย์ซึ่งปรากฏเฉพาะในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านฉันทลักษณ์ของวสันตดิถีลักษณะที่พบว่าการแต่งวสันตดิถีลักษณะที่ปรากฏในวรรณกรรมยุคแรก ๆ คือ สมัยกรุงศรีอยุธยา นั้นไม่เคร่งครัดด้านฉันทลักษณ์ เนื่องจากการบังคับตำแหน่งครุ ลหุ และจำนวนคำที่ชัดเจนเมื่อไทยรับมาใช้ได้ดัดแปลงให้มีเสียงสัมผัสคล้องจอง ทำให้การแต่งวสันตดิถีลักษณะที่ปรากฏในยุคแรก ๆ ไม่ตรงตามฉันทลักษณ์ เพราะเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยาก กวีจะต้องมีความรู้และต้องศึกษาอย่างถ่องแท้จึงสามารถที่จะแต่งได้ ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบันมีการเคร่งครัดในการแต่งให้ตรงตามฉันทลักษณ์ จึงทำให้มีกวีแต่งวสันตดิถีลักษณะที่จำนวนน้อย แต่ก็ยังปรากฏกวีที่สามารถสร้างสรรค์งานประพันธ์ด้วยวสันตดิถีลักษณะที่มีความสมบูรณ์แบบใน ด้านฉันทลักษณ์

2. การเปลี่ยนแปลงด้านเนื้อหา

การแต่งวสันตดิถีลักษณะที่ปรากฏหลักฐานชัดเจนในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น มีเนื้อหาเกี่ยวกับการพรรณนาอารมณ์ความรู้สึก การบรรยายหรือพรรณนาถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความรัก ความงาม และการใช้เพื่อบรรยายเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งปรากฏในวรรณกรรมหลากหลายเรื่อง ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ภายหลังจากที่ไทยได้รับอิทธิพลจากตะวันตกทำให้การแต่งวรรณกรรมมีเนื้อหาที่กวีต้องการสะท้อนออกมาที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ การแต่งวสันตดิถีลักษณะในปัจจุบันนั้น มีเนื้อหาสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงและเป็นไปของสังคม มีบทบาทเพื่อสื่อความหมายมากกว่าพรรณนาอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของรีนฤทัย สัจจพันธุ์ (2543: 271) ที่กล่าวว่า

“ร้อยกรองที่แต่งขึ้นหลังจากได้รับอิทธิพลตะวันตกมิใช่เป็นร้อยกรองเพื่ออารมณ์อย่างแต่ก่อน แต่เป็นร้อยกรองที่เน้นการเสนอ “ความรู้” และ “ข้อคิด” เนื้อหาของร้อยกรองจึงมักเป็นการสะท้อนภาพสังคม มิใช่เป็นเรื่องเพื่อผินผินจินตนาการ”

ในวรรณกรรมเรื่องนาฏกรรมบนลานกว้าง ของคมทวน คันธนู (กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ ปี พ.ศ. 2526) ผู้แต่งได้ใช้วสันตดิถีฉัตรบรรยายเนื้อหาสะท้อนภาพสังคมปัจจุบัน ด้วยแง่คิดมุมมองที่นำเสนอการผดุงความยุติธรรมในสังคม ปลุกจิตสำนึกความเป็นมนุษย์ให้กำลังใจผู้ต่อสู้เพื่อสังคมที่ดีกว่าในบทตุลารำพึง ดังคำประพันธ์

๑ ด้วยเลือดและชีวิตฉวี	ก็โหมฮือกราวไฟพอน
ด้วยวีรศัพท์ ฌ อนุสรณ์	ก็บังเกิดขบวนการ
๑ ดังคลื่นกระหึ่มล่องระลอก	ขึ้นกระดกกระฉ่อนฉาน
ดังเสาศิลาเจ็อมคณานต์	ขณะลมทะเลวางแรง
๑ ถึงหมองเมื่อผองอสรพิษ	เข้าตะบิตตะแบงแปลง
ศรัทธายังทอประดุกแสง	รวีสาดรังสีไส
๑ เบื้องหน้าอนาคตจะเจ็ญ	และลำเค็ญด้วยเหจื้อไคล
ทางเดินจะดาชโดยภัยใด	ก็จะสืบจะสานรอย
๑ จดจำบ่าจางทุกขณะจิต	มินั่งคิดหรือนอนคอย
ซึ่งผลสำเร็จที่สุดจะสอย	จักสัมฤทธิ์เพราะเร่งเร้า
๑ จำเลือดขโลมทะเลักที่ร่าง	ต้องชะล้างโดยเลือดเรา
จำเพลิงสะพริบปะทุศพเผา	ก็พรายพรางด้วยเพลิงแค้น
๑ ปวดปี้มประหนึ่งอาวุธคร่า	กระบอกตาจนแตกแตน
ความปวดจึงแปรจากสลับเป็นแสน	คณนาชนิดเนื่อง
- (คมทวน คันธนู, 2557: 36 - 38)

ในวรรณกรรมเรื่องบ้านเก่า ของโชคชัย บัณฑิต (กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ ปี พ.ศ. 2544) ที่มีเนื้อหาแสดงวิถีชีวิตดั้งเดิมสู่ความเปลี่ยนแปลงของสังคมเมือง โดยลบบภาพ “บ้านเก่า” ไปทีละน้อย กวีได้ใช้วสันตดิถีฉัตรบรรยายภาพการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ในบทเหมือนทรายหมายแซมประแต่มสี่ ดังคำประพันธ์

๑ หมิ่นแสบวลีอุทกโกล	ประลุไส ฌ ทรายผีน
ถั่งถั่งนภาวิรุณครีน	พนซิ่นพิไลพรรณ
๑ หมิ่นทรายประชุมประจุประจักษ์	ชลวิกวิรุณครีน
ฝิ่งทรายก็เศรำกมลสัน	ตะละโตรกวิโยคครวญ
๑ พกฤษไพเราะพานรพิฆะแผ่ว	ดุงแผ้วสะพร้งมวล
เม็ดน้อยสิน้อยเพราะชลชวน	กลสวนจะสวยแพรว
๑ ฝุ่นทรายสิสร้างสละสลวย	สลักด้วยละอองดาว
ผีเสื้อจะโบกทิพยวาว	วียด้าวสกาวยพราย
๑ ออกทรายสิข้าอูระมิขึ้น	ตะละคีนมิรู้คลาย
สร้างสวนสลักบุษปะราย	ภุมราก็มาเคียง
๑ แปกกลีประสมสละสลวย	รุจิตด้วยจุลีเรียง
เกสรสะอ้านภมรเพียง	ผะจะแผ้วผสานสี
๑ ทรายซักระเสอุทกทอด	รพิสอด - พระพายวี
เด็บก้านประกัลนกลมณี	อูระทรายละลายแซม
	(โชคชัย บัณชิต, 2557: 34 - 35)

จากการเปลี่ยนแปลงด้านเนื้อหาหลังจากการได้รับอิทธิพลจากตะวันตกที่กล่าวมาข้างต้น พบว่ายังปรากฏกวีที่ยังคงไว้ซึ่งขนบนิยมในการแต่งสันตติกลฉันท์ด้านเนื้อหา กล่าวคือ ใช้สันตติกลฉันท์ในการบรรยายเกี่ยวกับกษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ดังในบทศุภมังคลาธิฐาน ของประยอม ซองทอง ที่ใช้สันตติกลฉันท์เพื่อสดุดี เทิดพระเกียรติ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เนื่องในวโรกาสวันคล้ายวันประสูติ ในคอลัมน์กวีวิวัฒน์หนังสือพิมพ์แนวหน้า แสดงให้เห็นว่าแม้การแต่งคำประพันธ์ไทยจะได้รับอิทธิพลจากตะวันตก แต่เมื่อมีเหตุการณ์หรือวันสำคัญของบ้านเมือง กวีสามารถนำขนบนิยมการแต่งในสมัยโบราณมาพรรณนาสดุดีพระปรีชาสามารถ และพระราชกรณียกิจ โดยใช้สันตติกลฉันท์มาแสดงนาฏการดังกล่าวได้อย่างซาบซึ้งใจ ดังบทประพันธ์

๑ กรองมัลย์และร้อยรดติถวิล	มนจินตนาการ
แซ่ซ้องถวายพระชยกาน-	ทกวีพิสุทธิพร
๑ เนื่องในมหาศุภสมัย	อิชัยสโมสร
ครบรอบพระมิ่งมหยว	พระธิตาธูปาล
๑ เจ้าฟ้าจุฬารณเลิศ	สุประเสริฐวิชาชาวน
สรรคสรพพสกนิกรมาน	สุขศานทีสรานุศรี
๑ ทรงมุ่งผดุงวิทยาศาสตร์	มนมาดลศาสตร์ทวิ
ปริญญามหาและดุชฎี	ประลศาศตราจารย์
๑ เหนื่อยยากพระตราพระวรกาย	จมะลายทุกขลาณ
หวังปราบประลาตวิภยพาล	นิรโรคมลายสุณ
๑ ทุกด้าวเสด็จวิรัชแดน	พลแสนพิชาพูน
เพิ่มศักยภาพวิทยกุล	กิติก้องณไก่อัล
	(ประยอม ชองทอง, 2559)

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านเนื้อหาของวสันตดิถีกฉันท พบว่า การแต่งวสันตดิถีกฉันทยุคแรก ๆ มีเนื้อหาเกี่ยวกับการพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกเป็นเรื่องเพื่อฝั้นจินตนาการ เช่น ในเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ กฤษณาสมอน้องคำฉันท์ และสามัคคีเภทคำฉันท์ เป็นวรรณกรรมที่เกิดจากจินตนาการของกวี โดยจะปรากฏอิทธิพลของปรัชญาพุทธศาสนา เพราะเป็นปรัชญาขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต หลังจากไทยได้รับอิทธิพลจากตะวันตก ทำให้การแต่งมีเนื้อหาเน้นการเสนอความรู้ ข้อคิด และสะท้อนภาพสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการต่อสู้ของชนชั้นกรรมาชีพ ทั้งในด้านการต่อสู้เพื่อการดำรงชีวิต เพื่อสิทธิและความเสมอภาคโดยใช้งานประพันธ์เป็น “สื่อ” ในการตีแผ่สภาพความทุกข์ยาก และเพื่อเรียกร้องความยุติธรรมให้แก่ชนกลุ่มนี้ด้วย ขณะเดียวกันก็ยังคงมีกวีที่ยังคงยึดชนบแห่งการประพันธ์วสันตดิถีกฉันทเอาไว้เพื่อรักษาไว้ซึ่งมรดกวัฒนธรรมวรรณศิลป์แบบโบราณนิยม

บทส่งท้าย

จากการศึกษานาฏการและการเปลี่ยนแปลงของวสันตดิถีฉันทน์ ผู้ศึกษาได้เห็น นาฏการและการเปลี่ยนแปลงของวสันตดิถีฉันทน์ที่ปรากฏหลักฐานชัดเจนในสมัยอยุธยา ถึงปัจจุบันว่ามีการเปลี่ยนแปลง 2 ลักษณะ คือ นาฏการด้านเนื้อหา และการเปลี่ยนแปลง ด้านฉันทลักษณ์ กล่าวคือ ในสมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น นาฏการของวสันตดิถีฉันทน์ ด้านเนื้อหาใช้เพื่อการบรรยายและพรรณนาเกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึก การบรรยายหรือ พรรณนาถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความรัก ความงาม และใช้บรรยายเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามขนบนิยม ในการประพันธ์วสันตดิถีฉันทน์ แต่ด้านฉันทลักษณ์ไม่เคร่งครัดมากนัก หลังจากไทยได้รับ อิทธิพลตะวันตก ทำให้นาฏการด้านเนื้อหาเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือ มีเนื้อหา สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงและเป็นไปของสังคม มีบทบาทเพื่อสื่อความหมาย มากกว่าพรรณนาอารมณ์ความรู้สึก นาฏการของวสันตดิถีฉันทน์ในปัจจุบันจึงมีบทบาท ในการขับเคลื่อนทางความคิด อารมณ์ ความรู้สึกของกวีมีงานประพันธ์ที่สื่อถึงความ เป็นไปของสังคมท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ขณะที่ด้านฉันทลักษณ์ ในปัจจุบันมีความเคร่งครัดมากอย่างเห็นได้ชัด ดังนั้น ขนบนิยมในการประพันธ์วสันตดิถีฉันทน์ ด้านเนื้อหาในปัจจุบันจึงเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ผู้เสพงานประพันธ์วสันตดิถีฉันทน์ ในปัจจุบันจึงได้ตัวแบบการประพันธ์วสันตดิถีฉันทน์ที่ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ ขณะเดียวกัน ก็ต้องยอมรับสภาพการเปลี่ยนแปลงด้านเนื้อหาที่เกิดขึ้นด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2518). **สามัคคีเภทคำฉันท์** (พิมพ์ครั้งที่ 27). กรุงเทพฯ: ครูสภา
ลาดพร้าว
- กรมศิลปากร. (2522). **อนิรุทธคำฉันท์** (พิมพ์ครั้งที่ 4). พระนคร: การศาสนา.
- _____. (2523). **สมุทรโฆษคำฉันท์** (พิมพ์ครั้งที่ 3). พระนคร: การศาสนา.
- _____. (2530). **วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 2**. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินตติ้ง.
- _____. (2548). **พระรถคำฉันท์**. กรุงเทพฯ: เอดิสัน เพรส โปรดักส์.
- กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, กรมศิลปากร. (2525). **อิตรราชคำฉันท์และสามัคคี
เภทคำฉันท์**. พระนคร: การศาสนา.

- คมทวน คันธนู. (2557). **นาฏกรรมบนลานกว้าง**. กรุงเทพฯ: ผจญภัย.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2484). **พระราชนิพนธ์ โคลง - ฉันท**
ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร: โรงเรียนช่างพิมพ์.
- ชูชาติ ชุ่มสนิท. (2549). **ฉันทรศุปต์มหาราชาคำฉันท**. นนทบุรี: ช.คชา.
- โชคชัย บัณฑิต. (2557). **บ้านเก่า**. กรุงเทพฯ: ผจญภัย.
- โชติช่วง นาดอน. (2559). **คำฉันท**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <http://www.siamrath.co.th>. [2559, มิถุนายน 24].
- ธงชัย สุมนจักร. (2538). **ประมวลฉันทลักษณ์ คู่มือการแต่งฉันทภาษามคร ป.ธ.8**. กรุงเทพฯ: การศาสนา.
- ธรรมาภิรมย์ (ถึก จิตรกถึก), หลวง. (2556). **พลาควาคำฉันท**. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์กรมศิลปากร.
- นราธิประพันธ์พงศ์, กรมพระ. (2471). **คำฉันทมงคลมหาสัมย สมาคม ฝิพระโธฐพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิประพันธ์พงศ์**. พระนคร: อักษรนิติ.
- บรรเทา กิตติศักดิ์ และ กรรณิการ์ กิตติศักดิ์. (2541). **ประวัติวรรณคดี 1**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ปรมาณูชิตชินอรส, สมเด็จพระกรมพระ. (2508). **กฤษณาสอนน้องคำฉันท**. พระนคร: กรมศิลปากร.
- ประจักษ์ ประภาพิตยาร. (2525). **ร้อยกรอง**. กรุงเทพฯ: ศูรสภา ลาดพร้าว.
- ประยอม ของทอง. (2559). **กวีอภิวัดน์**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.naewna.com/politic/columnist/25155>. [2559, พฤศจิกายน 10].
- พระพรหมกวี. (2554). **ตำรากวีนิพนธ์ (พิมพ์ครั้งที่ 2)**. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พิเชฐ แสงทอง. (2559). **รากเหง้าความศักดิ์สิทธิ์ของกวีนิพนธ์ไทย**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <http://www.thaipoe.net/index.php?lay=show&ac=article&id=538727375>. [2559, สิงหาคม 30].
- มหาธัมมศาสตร์และการเมือง, มหาวิทยาลัย. (2486). **ฉันทวรรณพฤติ มาตราพฤติ**. พระนคร: มหาวิทยาลัยธัมมศาสตร์และการเมือง.
- รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. (2543). **อิทธิพลวรรณกรรมต่างประเทศที่มีต่อวรรณกรรมไทย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- วชิรญาณวงศ์, สมเด็จพระสังฆราช. (2479). **ที่ฆาตุคามันท์**. พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วิเชียร เกษประทุม. (2554). **ลักษณะคำประพันธ์ไทย**. กรุงเทพฯ: เรืองแสงการพิมพ์.
- สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ และชวน เพชรแก้ว. (2547). **วรรณกรรมพินิจ**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). (2548). **วรรณกรรมที่กษิณ : วรรณกรรมคัตสรรเล่มที่ 13**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- อุปกิตศิลปสาร, พระยา. (2545). **หลักภาษาไทย** (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.